

Данилович-Кропивницька М.Л.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Національний університет «Львівська політехніка»

ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА НА ОСНОВІ МЕРЕЖЕВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Данилович-Кропивницька М.Л. Формування бізнес-середовища на основі мережевої взаємодії. У статті досліджено підхід до формування сучасного бізнес-простору на основі зміни концепції конкуренції. Описано сутність мережевої взаємодії між економічними агентами, яка визначає структуру, тип та основні параметри майбутньої мережі. Представлено модифікацію моделі мережевої взаємодії «8I», за допомогою якої проведено аналіз підприємницького середовища. Проаналізовано основні фактори впливу на формування сучасних регіональних бізнес-систем. Виділено фактори, які найсуттєвіше впливають на перспективи розвитку конкурентно-партнерської моделі мережевої взаємодії.

Ключові слова: мережева взаємодія, конкурентно-партнерське середовище, модель «8I», структура, кластер.

Данилович-Кропивницькая М.Л. Формирование бизнес-среды на основе сетевого взаимодействия. В статье исследован подход к формированию современного бизнес-пространства на основе изменения концепции конкуренции. Описана сущность сетевого взаимодействия между экономическими агентами, которая определяет структуру, тип и основные параметры будущей сети. Представлена модификация модели сетевого взаимодействия «8I», с помощью которой проведен анализ предпринимательской среды. Проанализированы основные факторы влияния на формирование современных региональных бизнес-систем. Выделены факторы, которые существенно влияют на перспективы развития конкурентно-партнерской модели сетевого взаимодействия.

Ключевые слова: сетевое взаимодействие, конкурентно-партнерская среда, модель «8I», структура, кластер.

Danylovych-Kropyvnytska M.L. Fostering a business environment based on network interactions. The study examines the approaches to forming a modern business environment through changing the concept of competition. It analyzes the essence of network interactions between economic agents, which defines a structure, a type and basic parameters of a future network. The study introduces an 8I network interaction model with which it analyzes a business environment. The article outlines the main factors that influence the development of modern business systems within a region. The study defines the factors that have the most significant impact on the future of the competitor-partner model of network interactions.

Key words: network interactions, competitor-partner environment, 8I model, structure, cluster.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки дає змогу впевнено стверджувати, що мережі є перспективною формою організації економічного простору, оскільки їх характеристики дають можливість усунути основні проблеми відомих механізмів координації діяльності економічних суб'єктів.

В ринковій економічній системі існує суттєва загроза опортуністичній поведінці контрагента, якої практично немає в мережевій економіці, адже вступ у мережу – це добровільне рішення партнерів, які мають єдину мету і тривалий досвід успішної взаємодії. Завдяки цьому ступінь довіри в мережевій економіці досить високий, що полегшує взаєморозуміння її учасників.

З іншого боку, жорсткі рамки ієрархічних структур, тотальний контроль і формалізовані відносини, які знижують ефективність їх функціонування, не можливі в мережевій економіці, де відносини будуються на основі взаємних інтересів та нерідко закріплені лише в неформальних угодах сторін.

В результаті формування інститутів нової економіки виникає необхідність розвитку теоретико-методологічної бази, здатної дати адекватну оцінку ролі,

місцю та потенціалу нових мережевих структур для зростання економіки підприємництва, а також національної економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Викладені у статті дослідження реалізуються в рамках системного підходу до управління, який передбачає, що основним об'єктом дослідження є не самі суб'єкти, а взаємодія між ними. Цей напрям ґрунтовно висвітлено в роботах відомих вчених-економістів, зокрема в дослідженнях М. Альберта, Н. Бондаря, О. Васюхіна, В. Гладунського, А. Голубева, С. Князя, О. Кузьміна, М. Мескона, Б. Мізюка, В. Подлесних, Р. Фатхутдінова, Ф. Хедуурі.

Питанням розвитку та управління мережевими структурами приділяється достатньої уваги у сучасних зарубіжних та вітчизняних дослідженнях. Зокрема, слід відзначити праці таких вчених, як Р. Патюрель, К. Кук, Й. Йохансон, М. Кастель, Р. Майлз, Г. Клейнер, Р. Пожидаєв, О. Юлдашева, В. Катенев, С. Полонський, А. Гриценко, І. Беседіна, В. Андрусів, К. Січкаренко. Дослідженням саме мережевої взаємодії присвячені праці К. Моллера, А. Раджала, А. Афанасьева, В. Катькало, С. Куца, М. Румянцевой, А. Радаєва, Д. Катукова,

Н. Смородінської, М. Шерешевої та інших науковців. Однак, незважаючи на поширення інтересу до означеної проблематики, залишаються невирішеними та такими, що потребують проведення додаткових досліджень, питання розвитку різних форм мережевої взаємодії та формування сучасних бізнес-систем на основі концепції мережування.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження факторів впливу на формування конкурентно-партнерської моделі мережевої взаємодії та аналіз трансформації регіонального бізнес-простору з урахуванням принципів нової економіки.

Виклад основного матеріалу. Реалізація конкурентно-партнерської моделі поведінки підприємницьких структур на сучасному етапі є невід'ємною частиною бізнес-стратегій значного числа компаній і формування різноманітних організаційно-управлінських форм, що отримали назву «мережеві». Мережі стають адекватною формою функціонування підприємницьких структур у новій економіці. Ця тенденція має загальносвітовий характер, а нова структура бізнес-простору характерна і для більш розвинених країн, і для України.

У нашій державі широко впроваджуються принципи нової економіки, що підтверджується такими фактами. По-перше, активно розвиваються та поширюються інформаційно-комунікаційні технології, які стають основою нових видів бізнесу в економіці; збільшується число суб'єктів традиційної економіки, що використовують мережеві технології, що приводить до розширення масштабу їх діяльності. По-друге, сформовані і продовжують з'являтися нові агенти економічної діяльності (кластери, індустріальні та технопарки), діяльність яких базується на принципах нової економіки. По-третє, формується бізнес-простір з відмінною від традиційної ринкової структурою, що потребує нових механізмів координації та управління, тому формується адекватна новим умовам економічна інфраструктура.

Під мережевою взаємодією розуміємо виникнення партнерських відносин між окремими економічними суб'єктами, в основі яких лежать такі обов'язкові (необхідні і достатні) умови:

1) загальний інтерес, спільно реалізована ідея, які можуть підвищити ефективність функціонування кожного з мережевих партнерів, на відміну від ринкового механізму координації, де кожен економічний агент діє відповідно до власних інтересів;

2) наявність хоча б у одного з мережевих партнерів ресурсу, необхідного для вирішення загального завдання, а також забезпечення вільного доступу до нього інших учасників мережевої взаємодії;

3) можливість спільної діяльності учасників мережі, а саме колективної підтримки й оцінки своєї ініціативи, участі у формуванні загальної мети, системи цінностей, управління спільною діяльністю, вплив на розподіл ресурсів для її здійснення;

4) певні інституційні рамки взаємодії, а саме форма мережевого «спілкування», канали взаємодії, наявність/відсутність формалізації відносин (підписання договорів про співпрацю, концесії, об'єднання активів тощо);

5) загальний інформаційний простір (можливість вільно обмінюватися інформацією про свою діяль-

ність з іншими учасникам мережі, ставати частиною інших інформаційних каналів).

Розглядаємо мережеву взаємодію як досить стійку структуру, засновану на балансі інтересів її учасників, системі внутрішніх норм і правил, єдиній мережевій культурі. Суб'єктами мережевої взаємодії у підприємницькому середовищі є окремі індивіди, індивідуальні підприємці, малі підприємства, крупні корпорації. Тому інформаційні потоки, як і взаємодія, відбуваються не тільки між юридичними, але й між фізичними особами (зокрема, акціонерами, персоналом, керівництвом компанії, кінцевими споживачами, представниками органів влади або ЗМІ), здатними впливати на прийняття управлінських рішень економічного суб'єкта.

Основою створення підприємницьких мереж будь-якого типу є зацікавленість учасника у довготерміновій взаємодії, бажання отримати частину сконцентрованих у когось із потенційних партнерів мережі частини ресурсів. Для виникнення мережевої взаємодії часто достатньо одностороннього бажання потенційного учасника та його готовності надати іншим учасникам ті чи інші необхідні їм ресурси. Безумовно, це добровільні відносини, засновані на взаємній зацікавленості та готовності взаємодіяти в наявному інституційному середовищі.

Модель мережевої взаємодії бізнес-структур відобразимо через модифікацію відомої моделі «3І», а саме «Інвестиції», «Інновації», «Інститути», які є базовими детермінантами сучасного економічного розвитку [2]. Ця модель розширена і доповнена іншими важливими елементами, які проранжовані за частотою появи та стають невід'ємною частиною мережевої економіки: 1) ідея; 2) інтерес; 3) ініціатива; 4) інновації; 5) інструментарій; 6) інвестиції; 7) інститути; 8) інтеграція.

Для підприємницького середовища взаємодія в межах цієї моделі має таку послідовність. Аналіз економічної ситуації фірми приводить до ідеї співпраці з іншою бізнес-одиницею. Виявляючи певний інтерес та ініціативу, фірма розробляє нові напрями співпраці, які тісно пов'язані з інноваціями, здатними генерувати нові знання, технології, способи виробництва, управління тощо. Партнери починають формувати певні інструменти взаємодії, створюючи єдине середовище взаємодії, що задовольняє всіх партнерів. Партнери обговорюють та розробляють загальну стратегію, включаючи інвестиції та інститути взаємодії. В результаті довготермінового співробітництва, що приносить вигоду всім учасникам взаємодії, формуються різні форми інтеграції бізнесу.

Тобто модель трансформується у «8І», де кожна компонента в умовах нової мережевої економіки відіграє вагомий роль. Відсутність будь-якої з них приведе до того, що мережева взаємодія не встановиться або виявиться малоефективною, в результаті чого мережа розформується.

Застосовуючи теоретико-методологічні основи моделі «8І», можемо визначати центри ефективності для найбільш поширених регіональних форм мережевих об'єднань. Практичне втілення цього підходу знайшло своє відображення у формуванні кластерів як одного з різновидів міжорганізаційних мереж, зокрема Львівського ІТ-кластеру як спільноти 62 фірм у галузі інформаційних технологій [2]. Партнерство у Кластері включає

фінансові, медійні, інформаційні переваги для учасників; це класична соціальна мережа, яка має стати основою для міжорганізаційної, що вимагає посилення горизонтальної координації та посилення взаємозв'язків і довіри.

Польові дослідження дали змогу виявити галузі Львівського регіону, які потенційно відповідають мережевій структурі розвитку бізнес-простору (зачатки туристично-рекреаційного кластеру, машинобудування, лісове та сільське господарство, освіта, енергетика). Однак існує суттєвий розрив між теорією мереж та дійсною практикою формування конкурентно-партнерського підприємницького простору на засадах мережевої взаємодії. Це означає, що в реаліях відсутні необхідні компоненти моделі взаємодії «8I», зокрема за наявних організаційно-економічних основ утворення галузевих кластерів у Львівському регіоні не розвинуте інституційне мережеве середовище, не сформований інструментарій мережевої взаємодії, не є достатнім обсяг інвестицій в основний капітал.

В різних регіонах України є діючі кластери, як галузеві (IT-кластери Києва, Івано-Франківська, Одеси, Дніпра, Луцька, туристичний кластер Білої Церкви, "Radar Tech"), так і регіональні (інноваційно-технологічний кластер Буковини, мережевий кластер високих технологій, діючі кластери Харкова). Рівень мережування галузі чи регіону перш за все визначається комплексом вжитих заходів у рамках системи взаємодії «8I», а оскільки ступінь диференціації регіонального розвитку української економіки досить великий, то розвиток мережевих процесів у межах регіонального, а водночас і національного бізнес-простору буде суттєво різнитися для різних суб'єктів.

На основі мережевої взаємодії виникає нова модель взаємин, яка трансформує традиційні уявлення про конкурентну боротьбу та саму сутність конкуренції. В сучасному трактуванні це, скоріше, руйнівна сила для механізму координації, оскільки індивідуальні вигоди учасників ринку стають недосяжними без загальнодоступного ресурсу, тобто ідей, досвіду, технологій, а також базуються на співпраці та партнерстві. Дії суб'єктів у нових умовах господарювання формуються під впливом і конкуренції, і партнерства, тому можна говорити про формування нової конкурентно-партнерської моделі поведінки, сутність якої визначається терміном «кооперенція» (конкурентне партнерство) [3]. Сутність нової моделі полягає в тому, що взаємодія суб'єктів у бізнес-просторі є взаємоузгодженою і пристосовується до динамічної рівноваги зовнішнього середовища.

Таким чином, в основі формування ідеальної моделі конкурентно-партнерської поведінки лежить двояка сутність конкуренції: з одного боку, всередині мережевого об'єднання агенти мережі є партнерами, з іншого боку, мережа як організаційна структура вступає в суперництво із зовнішніми відносно до неї суб'єктами бізнес-простору. Баланс партнерських і конкурентних засад в мережі забезпечується рівновагою індивідуальних та загальних інтересів мережевих партнерів, а порушення цього балансу знижує ефективність самої мережі.

Виникнення мережевих підприємницьких структур трансформує наявну структуру економіки загалом та її підсистем, зокрема регіональних бізнес-систем. Виділимо найвагоміші фактори впливу на цей процес.

1) Інституційне середовище.

Зміни, що відбуваються у процесі розвитку бізнес-простору, викликані як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами, адже нестабільність зовнішнього середовища пов'язана з еволюційним характером перетворень відносин власності, але також із незавершеністю формування функцій держави як гаранта однозначних та універсальних «правил гри». Аналіз взаємодії між господарюючими суб'єктами на сучасному етапі розглядається перш за все з позицій розпаду економіки на локальні інституційні середовища, в яких діють правила і норми поведінки, що встановлюються економічними агентами, які входять у мережу. Тому розвиток мережевих структур в регіоні складається з підприємницької інфраструктури, що включає законодавчу базу, податковий режим, високий рівень інституційної довіри, доходи населення, що забезпечують попит на вироблений продукт, регіональну економічну політику, рівень розвитку і характер взаємовідносин регіональної влади та місцевої бізнес-спільноти.

2) Географічне положення і природно-кліматичні ресурси.

Наявність або відсутність природних ресурсів у регіоні стимулює підприємницькі структури, забезпечуючи в результаті розвиток відповідних галузей регіональної економіки. Переструктурування бізнес-простору виражається в просуванні конкурентоспроможних суб'єктів економіки, основним критерієм відбору яких є не тільки виробнича ефективність, але й орієнтація окремих економічних агентів на отримання інноваційного виграшу від використання інтелектуального капіталу. Такими суб'єктами стають підприємницькі структури, які утворені та ефективно функціонують у результаті мережевої взаємодії, а саме за рахунок використання мережевого ресурсу партнера, заснованого на соціальному капіталі, високому рівні довіри, а також в умовах, коли приватні інтереси окремих господарюючих суб'єктів приносяться в жертву заради збереження всієї системи, що забезпечує відтворення загальних інтересів. Все це разом стає носієм ефекту синергії, що виникає у виробничо-технологічній, організаційно-управлінській та інституційній структурах.

3) Конкурентна ситуація в регіоні.

Сучасний український бізнес представлено гравцями різного рівня, що взаємодіють за допомогою обміну інформацією, ресурсами, досвідом тощо. Великі корпорації домінують організаційно і територіально в різних галузях. Малий та середній бізнес і державний сектор відіграють підпорядковану їм роль, що виявляється в структурних характеристиках бізнес-простору регіону.

Тому мережеві об'єднання підприємницьких структур повинні врівноважити конкурентні позиції різних суб'єктів для забезпечення добросовісної конкуренції та обмеження монополістичних тенденцій на ринку. Однак, об'єднуючись в мережі, підприємницькі структури починають набувати значної економічної сили та іноді можуть створити загрозу конкурентним засадам розвитку підприємництва. Тому умови конкурентного господарювання мережевих структур та інструменти антимонопольної політики є елементами механізму формування нової економіки.

Зарубіжна практика розвитку мережевого підприємництва свідчить про те, що мережі посідають вагоме

місце в регіональній економіці за виробничими та фінансово-економічними показниками і визначають концептуальну основу більшості територій, де вони утворюються. Цей позитивний досвід мережування необхідно адаптувати до вітчизняних особливостей розвитку підприємництва та будувати нову конкурентно-орієнтовану модель бізнес-простору зі збалансованими партнерськими відносинами, які сприяють активізації потенціалу бізнесу та виникненню нових організаційних форм підприємницьких структур.

4) Виробничо-технологічний профіль регіону.

Сьогодні структура регіональної економіки істотно трансформується під впливом нових умов господарювання, що приносять як позитивні, так і негативні зміни. Високий ступінь зносу наявного обладнання, згортання капіталомістких виробництв, прихід інвесторів, що використовують виробничу базу для запуску нових бізнес-проектів і часто працюють задля задоволення потреб позарегіональних споживачів, неможливість випускати конкурентоспроможний продукт за наявної техніко-технологічної оснащеності виробництва та інші недоліки наявної виробничої структури регіональної економіки обмежують потенційне зростання та розвиток локальних бізнес-систем. Проте нова економіка несе підвищення інформаційної забезпеченості виробничого процесу, можливості технічного переозброєння та інноваційного розвитку виробництва, доступності мережевого ресурсу інших бізнес-партнерів, що знижує індивідуальні витрати підприємств, робить товари та послуги більш якісними і відповідними сучасним потребам.

5) Структура людських ресурсів.

Розвиток економіки регіону заснований на переважачому використанні місцевих кваліфікованих трудових ресурсів, що пояснюється взаємним впливом кількох чинників. По-перше, наявність різноманітних за складом та різних за технологічним рівнем основних бізнес-операцій передбачає широке використання середньо- та висококваліфікованих кадрів для розвитку різних форм підприємництва. По-друге, складена традиційна спеціалізація регіону вже дала змогу сформувати власну систему підготовки кадрів в рамках державних вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, які можуть включати також програми додаткової професійної освіти. По-третє, нові інформаційні технології дають змогу істотно «зблизити» необхідних фахівців, забезпечуючи велику мобільність трудових ресурсів. Крім того, спеціалізація на окремих бізнес-процесах, механізми аутсорсингу, сучасні мережеві технології дають можливість вирішити проблему дефіциту кваліфікованих фахівців у регіоні.

Подолання економічної нестабільності диктує нові стандарти поведінки, пріоритети, розвиток нових принципів взаємодії та організації соціально-економічного простору, що приводить до формування мереж. Переваги, які кожен мережевий партнер може отримати в будь-який момент часу для досягнення своєї мети, визначаються можливостями всіх учасників мережі та недоступні для інших суб'єктів економічних відносин.

Висновки. Виділимо найсуттєвіші фактори впливу на перспективи розвитку конкурентно-партнерської моделі мережевої взаємодії:

- розширення меж та посилення впливу конкуренції, з одного боку, та партнерства, з іншого боку, на поведінку економічних суб'єктів, результатом чого стає нова організація бізнес-простору не тільки на рівні регіону, але й на рівні країни;

- зростання знань, вдосконалення технологій, що відповідає новим можливостям прогнозування, розробки та реалізації бізнес-стратегій;

- консолідація галузей, що означає створення принципово нових напрямів діяльності або необхідність використання інтеграційних стратегій розвитку;

- трансформація попиту та поведінки споживачів відповідно до змін індивідуальних переваг, а також створення мереж покупців;

- зміна кон'юнктури ринку як щодо складу учасників, так і в результаті зміни державної політики, зокрема внаслідок утворення монополістичних об'єднань у явній або завуальованій формі;

- висока адаптивність мережі до зовнішнього середовища через більш гнучку структуру, механізми координації як всередині мережі, так і з зовнішнім оточенням.

Мережева економіка створює активне середовище функціонування сучасних підприємницьких структур, де взаємодія стає головним мотивом поведінки. Виникає мережева взаємодія як особливий тип стратегії розвитку, за якого підприємницькі структури отримують можливість придбати ті переваги, які допоможуть зробити їх більш гнучкими та легко адаптованими до динамічних умов зовнішнього середовища.

Отже, вважаємо, що нова українська економіка має базуватися на загальносвітових тенденціях мережевого економічного розвитку з урахуванням національних особливостей, таких як подолання невизначеності, викликаної традиціями ведення бізнесу, перехідними процесами, але має створювати власні прийоми та методи побудови бізнесу, що відповідає вимогам нової економіки.

Список використаних джерел:

1. Колядин Н., Неверов Н. К проблеме построения матричной модели «Инвестиции – Инновации – Институты». URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-probleme-postroeniya-matrichnoy-modeli-investitsii-innovatsii-instituty>.
2. Львівський IT-кластер. URL: <https://itcluster.lvivn.ua/about-us/about-cluster>.
3. Чухрай Н. Кооперенція як стратегія функціонування підприємств на ринку інновацій. Восточно-Европейский журнал передовых технологий. 2011. № 1(5). С. 20–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vejpte_2011_1%285%29_7.